

शिक्षणात मूल्यमापनाची भूमिका व ज्ञानरचनावाद

कु.देवकी बी.अवघड

संशोधक विद्यार्थीनी

सारांश

मूल्यमापन ही नित्यापयोगी व सतत चालणारी प्रक्रिया आहे. व्यवहारात त्याची पदोपदी गरज असते. विविध वस्तू, घटना किंवा व्यक्ती यांचे मूल्यमापन व्यवहारात सतत चालू असते. उदा. माझा मित्र फार चांगला आहे आमचे इतिहासाचे शिक्षक उत्तम शिकवितात. गणिताच्या शिक्षकांनी शिकविलेले काही कळत नाही, आमचे स्नेहसंमेलन झोकात पार पडले, सतिशचा टी, व्ही, नीट दिसत नाही, अशा प्रकारची विधाने म्हणजेच मूल्यमापन करण्याचा प्रयत्न होय. मूल्यमापन करतांना व्यक्त्याच्या गुणांचा विचार केला जातो, गुणांचे व दोषांचे प्रमाण लक्षात घेतले जाते व त्यावरून व्यक्त्याचा दर्जा ठरविला जातो, मूल्यमापनामुळे ज्या त्रुटी आढळतात त्या नाहीश्या करण्याचा प्रयत्नही करता येतो मात्र हे मूल्यमापन वस्तुनिष्ठ स्वरूपाचे असणे आवश्यक असते यासाठी योग्य चाचण्यांचा वापर करून व्यक्तीतील गुणदोषांचा शोध घेणे आवश्यक असते ज्याप्रमाणे जीवनामध्ये मूल्यमापन आवश्यक असते त्याचप्रमाणे ते शिक्षणासाठी अत्यंत आवश्यक ठरते. मूल्यमापन पध्दतीतील बदल हा अध्ययन अध्यापनातील बदलाची दिशा ठरविणारा आहे या मूल्यमापनात विद्यार्थ्यांचे सातत्याने मूल्यमापन करावे लागते मुलांना लिहिता वाचता तर यायला हवेच परंतु, उत्तम बोलणे, राहणे, नवीन कौशल्ये आत्मसात करणे, आपल्या व्यक्तित्वाचा सर्वांगीण विकास करणे हे मूल्यमापन पध्दतीचा मुख्य हेतू आहे म्हणून शिक्षकांना त्यांच्या अभ्यासक्रमाला अनुसरून विद्यार्थ्यांचे दैनंदिन निरीक्षण, स्वाध्याय, कौशल्य, प्रयोग या सारख्या अनेक तंत्रांचा उपयोग शिक्षकाला या पध्दतीत करावा लागतो विद्यार्थ्यांनुसार नोंदी ठरवाव्या लागतात प्रत्येक विषयासाठी इयत्तेसाठी ही साधने वापरावी लागतात वर्षभर सातत्याने त्यात बदल होत असतो आणि नंतर त्यावरूनच विद्यार्थ्यांची श्रेणी ठरविली जाते संपूर्ण ही प्रक्रिया राबवितांना शिक्षकांना अनेक समस्या उद्भवतात त्यांच्या नोंदी ठेवणे, निरीक्षणे लिहणे या माहितीवरून प्रश्नपेढ्या निर्माण करणे यामध्ये गुणवत्ता व दर्जा राखण्यासाठी शिक्षकांना येणा-या समस्यांवर विचार व्हायला हवा.

शिक्षकांना येणा-या समस्यां

शिक्षणाची ध्येये व उद्दिष्ट्ये साध्य व्हावीत आपण शिकवित असलेल्या विषयातून विद्यार्थ्यांच्या अंगी काही क्षमता निर्माण व्हाव्यात, त्यांच्या अंगीभूत गुणांचा विकास व्हावा, काही कौशल्ये समृद्ध व्हावीत यासाठी शिक्षक अध्यापनाच्या वेगवेगळ्या पध्दतींचा वापर करित असतो याच दृष्टीने अध्यापनाला कला असे म्हटले आहे

भारतीय शिक्षणाला प्राचीन परंपरा लाभलेली आहे स्थळ काळानुसार आणि मानवी गरजेनुसार शिक्षण पध्दतीत बदल होत असतात मानवाच्या गरजेनुसार शिक्षण पध्दतीत सातत्याने चढउतार होतांना दिसतात प्राचीन काळातील भारतीय शिक्षण पध्दती संपूर्ण जगाला मार्गदर्शक ठरणारी होती किंबहुना भारतीय शिक्षण पध्दतीचे मुळ प्राचीन शिक्षण पध्दतीत दिसून येते नवीन विचार, नवीन कल्पना, नवीन वस्तु यांचा स्वीकार करून जीवनात परिवर्तन करण्यास तत्पर असणे म्हणजे आधुनिकीकरण होय जुने कालबाह्य विचार टाकून काळानुरूप तर्कशुद्ध व विज्ञाननिष्ठ

विचारसरणीचा स्वीकार म्हणजे आधुनिकीकरण होय. नव्या ज्ञानाच्या साहाय्याने मानवी जीवन सुखी करण्याच्या प्रक्रियेला आधुनिकीकरण म्हटल्या जाते त्याचप्रमाणे सत्यम, शिवम, सुंदरम ही जीवनाची अंतिम मूल्य, ती समजण्याची व अनुभवाची पात्रता मनुष्याला आपून देणारे ते खरे शिक्षण असे ग्रीक तत्ववेत्ता प्लेटो चे मत आहे शिक्षणाला मानवी जीवनात अत्यंत महत्वाचे स्थान आहे शिक्षणाच्या माध्यमातून मानवाचा जीवन जगण्याचा मार्ग सुखकर होतो.

शिक्षणाचा विकास भारतामध्ये ख-या अर्थाने सुरू झाला तो ब्रिटीशकालीन इंग्रजी शिक्षणामुळेच इंग्रजांच्या आगमनामुळे शिक्षणाचे सार्वत्रिकीकरण झाले सर्वांना शिक्षण घेता येऊ लागले इंग्रजी शिक्षण घेऊनच भारतातील समाजसुधारकांनी भारतातील काही अनिष्ट रूढी, परंपरा ह्या नष्ट केल्या व भारतीयांचा दृष्टीकोन विज्ञाननिष्ठ बनविण्याचा प्रयत्न केला. इंग्रजी शिक्षण घेऊनच देशभक्तांनी १९४७ साली स्वातंत्र्य प्राप्त करून दिले भारत स्वातंत्र्य झाल्यानंतर राज्यघटनेतील कलम ४५ नुसार वय वर्षे १४

खालील सर्व मुलामुलींना प्राथमिक शिक्षण मोफत व सक्तीचे करण्यात आले. त्यामुळे शिक्षणाचा प्रचार व प्रसार जोमाने होण्यासाठी अनेक आयोग, समित्या नेमल्या कारण कोणत्याही देशाची प्रगती कळते ते तेथील शिक्षणावरून, म्हणून देशाच्या जडणघडणीमध्ये शिक्षणच प्रमुख पाया आहे माणसाचा शारिरिक, मानसिक व भावनिक विकास म्हणजे शिक्षण होय. शिक्षण हे समाजपरिवर्तनाचे व नियंत्रणाचे साधन आहे. शिक्षणामुळे समाजातील विविध प्रकारची परिवर्तने घडून येतात. अध्यापनातून काही किमान क्षमता विद्यार्थ्यांच्या अंगी निर्माण व्हाव्यात यासाठी अध्यापन पध्दतीचे महत्त्व आहे. अध्यापनाला गतिमान ठेवण्यासाठी या पध्दतीचा उपयोग होतो. शिकण्याची क्रिया करण्यासाठी अध्ययन प्रसंग, अध्ययन अनुभव योजले जातात. हे कसे योजावेत? त्यांचे नियोजन कसे करावे? अध्यापनात कोणत्या कृती घ्याव्यात? याचे उत्तम उदा. म्हणजे अध्यापन पध्दती होय.

शाळेत येणारी मुले भिन्न ठिकाणी वाढलेली आणि भिन्न शारिरिक व मानसिक वाढ झालेली असतात. अशी भिन्न मुले, भिन्न प्रकारचे शिक्षक व परिसर या तीन प्रमुख घटकांचा अध्यापन पध्दतीवर परिणाम होत असतो. म्हणून योग्य अध्यापन पध्दतीची निवड करणे गरजेचे आहे. प्रचलित परंपरावादी अध्यापकाकडून होणारे अध्यापन हे विद्यार्थ्यांसाठी निरस, कंटाळवाणे आणि कृतीहीन होते याउलट आधुनिक शिक्षण शिक्षण पध्दतीमध्ये खळू फळा याच्या पलिकडे जावून अध्यापनाच्या रुंदावलेल्या कक्षा घेता Power Point Presentation (PPT), Activity based Learning (ABL), Information Communication Technology (ICT), Videos Digital Pictures अशा एक नव्हे अनेक गोष्टीने पाठात (अध्यापनात) रंजकता आणता येते. यामधून विद्यार्थी कृतीशील, निरीक्षणक्षम, सृजनशील बनण्यास मदत होते. हाच उद्देश डोळ्यासमोर ठेऊन पारंपारीक अध्यापन आणि ज्ञानरचनाविद्दी अध्यापनाची परीणामकारकता पाहण्यासाठी उपरोक्त संशोधन निवडले आहे.

प्रत्येक पध्दतीचे फायदे आहेत. शिवाय भिन्न परिस्थितीतील विद्यार्थी, शिक्षक आणि परिसर यांचा परिणाम अध्यापनावर होत असतो. त्यामुळे एखाद्या पध्दतीची शिफारस करणे कठीण आहे. यासाठी शिक्षकाची अभिरुची, कुवत, अनुभव, बुद्धिमत्ता, उपलब्ध वेळ, उपलब्ध साहित्य,

शिकवायचा घटक यावर अध्यापन पध्दती निवडावी लागते. पूर्वीच्या काळी म्हणजे वैदिक काळातील अध्यापन पध्दती मनन, पठण व चिंतन, ध्यान-धारणा करणे अपेक्षित होते. पूर्व वैदिक काळात वेदामधील मंत्रांचे अंतःकरणापासून अध्ययन केले जात होते. शिष्याला गुरुगृही जाऊन अध्ययन करावे लागत असे. शिष्याला वैयक्तिक मार्गदर्शन केले जात असे तसेच स्वयंअध्ययन करावे लागत असे. आजचे युग हे माहिती व तंत्रज्ञानाचे युग आहे. जागतिकीकरणामुळे रोज नव्या ज्ञानाचा उगम होत असतो. विद्यार्थ्यांना स्वतःच्या व्यक्तिमत्त्वाच सर्वांगीण व समतोल विकास साधता आला पाहिजे. यासाठी विद्यार्थ्यांला आयुष्यभर उपयोगी पडतील अशी कौशल्य शालेय शिक्षणात मिळाली पाहिजे एकविसाव्या शतकातील शिकण्यास शिकविण्यापेक्षा आलेले महत्त्व विचारात घेतल्याने अध्ययन अध्यापन प्रक्रिया पूर्णपणे अध्यापक केंद्रित ऐवजी विद्यार्थी केंद्रित झालेली आहे. शिकविणा-याला जसे स्वातंत्र्य हवे असते तसे शिकणा-यास हवं, म्हणून प्रत्येक विद्यार्थी समजून घ्यायला हवे.

राष्ट्रीय अभ्यासक्रम आराखडा २००५ मध्ये ज्ञानरचनाविद्दीचा पुरस्कार करण्यात आला आहे. महाराष्ट्रातील महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ पुणे, महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती मंडळ, पुणे या संस्था सतत शिक्षणक्षेत्रात संशोधन व विकसन करीत असतात. या संस्थानी मिळून समन्वयातून राज्य अभ्यासक्रम आराखडयाची निर्मिती केली आहे. प्रत्येक मुलाला शाळेत आणावे, रमवावे, टिकवावे, विद्यार्थ्यांला आत्मविश्वास वाढवणारे आणि त्याचे जीवन समृद्ध करील असे गुणवत्तापूर्ण शिक्षण मिळणे, नेमलेला अभ्यासक्रम पूर्ण करणे हे शिक्षणाचे उद्दिष्ट नव्हे तर प्रत्येक विद्यार्थ्यांला अध्ययन विषयाच्या प्रभूत्व पातळीपर्यंत जाण्यासाठी सक्षम बनवणे महत्त्वाचे आहे. तसेच विद्यार्थ्यांच्या बौद्धिक विकासाइतकाच सामाजिक, भावनिक आणि क्रियात्मक अंगाचा विकास महत्त्वाचे आहे.

शिक्षणात मूल्यमापनाची भूमिका :-

शिक्षणात मूल्यमापनाची अत्यंत गरज आहे. शिक्षणातील अध्ययन-अध्यापन प्रक्रियेचे फलित काय हे जाणून घेण्यासाठी परीक्षा घेण्यात येतात. परीक्षेद्वारे विद्यार्थ्यांची गुणवत्ता ठरविली जाते. आपल्या शिक्षणामध्ये

लेखी परीक्षेवरच भर देण्यात येतो आणि त्यातल्या त्यात वार्षिक परीक्षा ही बहुतांशी विद्यार्थ्यांच्या वर्षभराच्या शैक्षणिक विकासाची प्रगती पाहण्याचे प्रमुख साधन आहे. त्यामुळे वार्षिक परीक्षा पास होणे हेच शिक्षणाचे प्रमुख उद्दिष्ट मानले जाते. याचाच परिणाम म्हणून स्वातंत्र्योत्तर काळात आपल्या देशात या परीक्षेचे शिक्षणावर खालील दुरगामी दुष्परिणाम झालेले दिसून येतात.

- परीक्षेत वापरण्यात येणा-या निबंधवजा प्रश्नामुळे गुणदानावर व्यक्तीनिष्ठतेचा अतोनात परिणाम होतो. म्हणजेच गुणदान हे परीक्षकांची लहर, अपेक्षा, दृष्टिकोन यावर अवलंबून राहते. एकाच निबंधास निरनिराळ्या परीक्षकांनी दिलेल्या गुणामध्ये फार मोठी तफावत पडलेली दिसून येते.
- वार्षिक परीक्षेवरच भवितव्य ठरत असल्याने विद्यार्थी वर्षभर सातत्याने अभ्यास न करता वार्षिक परीक्षा जवळ आल्यानंतर अभ्यासाला लागतात. त्यामुळे विद्यार्थ्यांना थोड्या वेळेत कसा तरी अभ्यास उरकावा लागतो.
- विद्यार्थ्यांनी वर्षभर केलेल्या प्रयत्नांचे फळ वर्षाच्या शेवटी होणा-या परीक्षेच्या काही तासात ठरत असल्याने विद्यार्थ्यांवर मानसिक व शारिरिक ताण मोठ्या प्रमाणात पडतो. त्यामुळे अपेक्षित यश पदरात न पडून विद्यार्थ्यांचे अपरिमित तुकसान होते. हे परीक्षेचे दुष्परिणाम लक्षात घेता डाफ. नारवूड या शिक्षणतज्ञाने परीक्षेचे शिक्षणातून उच्चाटन झाले पाहिजे असे सूचविले तरीही पारंपारिक परीक्षा पध्दतीचे दुष्परिणाम जाणवले तेव्हा परीक्षा पध्दतीची ऐतिहासिक पार्श्वभूमी पाहणे गरजेचे आहे.

प्रचलीत परीक्षेची पार्श्वभूमी :-

प्राचीन काळी अध्ययन-अध्यापन प्रक्रिया चालू होतीच आणि विद्यार्थ्यांचे अध्ययन कितपत यशस्वी झाले हे पाहण्यासाठी त्याकाळीही परीक्षा होत्या. पण त्यावेळच्या परीक्षा हल्लीसारख्या लेखी स्वरूपाच्या नव्हत्या, कारण लेखनकला ही फारशी प्रगत झालेली नव्हती. त्यामुळे बहुतांशी परीक्षा ह्या तोंडी किंवा मौखिक स्वरूपाच्या होत्या. प्रसंगी प्रात्यक्षिक स्वरूपाच्याही असत पण पुढे काही

कालावधीनंतर मुद्रणकलेचा शोध लागला. ज्ञानाची कक्षा वाढली लेखन साहित्य वाढले. विद्यार्थ्यांही प्रचंड संख्येने वाढू लागले. त्यामुळे विद्यार्थ्यांच्या अध्ययनाची प्रगती केवळ तोंडी परीक्षा घेऊन अजमाविणे कठीण होवू लागले. एकाचवेळी ब-याच विद्यार्थ्यांच्या प्रगतीचे मापन करणे आवश्यक बनले आणि ह्या गरजेपोटी लेखी स्वरूपाच्या परीक्षा अस्तित्वात आल्या.

भारतात तर इ.स. पूर्व ४०० मध्ये सुकरात यांनी आपल्या विद्यार्थ्यांची शालेय प्रगती पाहण्यासाठी तोंडी परीक्षा उपयोगात आणली होती. संपूर्ण जगभर सुध्दा हीच परिस्थिती होती. इ.स. १२१९ मध्ये बडोदा विद्यापीठ आणि १३ व्या शतकाच्या अखेरीपर्यंत पॅरिस विद्यापीठात सुध्दा विद्यार्थ्यांची तोंडी परीक्षा घेतली जात होती. पण नंतर १७०२ इंग्लंड मधील केंब्रिज विद्यापीठात प्रथम लेखी परीक्षा घेतली गेली नंतर १८४५ मध्ये होरोयांनी ब-याच प्रश्नांचा समावेश असणारी अशी प्रश्नावली देऊन लेखी परीक्षा होऊ लागल्या. सन १९०० मध्ये निबंधात्मक परीक्षा योजना सुरु करण्यात येऊन त्या परीक्षा उत्तीर्ण होणा-या विद्यार्थ्यांना महाविद्यालयात प्रवेश मिळू लागला. पूर्वी प्लेटोने सुध्दा व्यक्तित्व मापनासाठी व्यक्तिगत भेद लक्षात घेऊन मूल्यमापन केले होते. मनने तोंडी परीक्षेपेक्षा लेखी परीक्षेचे महत्व विशद केले व त्यामधुनच १९०० मध्ये लेख परीक्षा लगेचच सुरु झाल्या व त्यांच्यात सुधारणा होत आहे.

परीक्षा पध्दती सुधार कार्यक्रमाची पार्श्वभूमी :-

भारतात परीक्षा पध्दती मध्ये सुधारणा घडवून आणली जावी हे विविध शैक्षणिक आयोगांनी स्पष्ट केले आहे. सुरुवातीस प्रथम इ.स. १८८२ मध्ये नेमलेल्या इंडियन एज्युकेशन कमिशन च्या हंटर आयोगाने भारतातील परीक्षा पध्दतीमध्ये सुधारणा करण्याची शिफारस केलेली आहे. त्यांच्या मते परीक्षा ह्या राज्याचा शिक्षण विभागांनी पार पाडाव्यात आणि विद्यार्थ्यांकडून परीक्षा फी म्हणून घेण्यात येणा-या पैशातून परीक्षकांचे मानधन द्यावे तसेच संपूर्ण अभ्यासक्रमावर आधारित अशी बाह्य परीक्षा असावी. हे सूचविले आहे. इ.स. १९९३ मध्ये भारतीय शिक्षणाविषयक धोरण आखण्यात येऊन बाह्य परीक्षा या स्वायत्त संस्थेकडून घेण्यास येऊ लागल्या नंतर इ.स. १९९७ च्या

कलकत्ता युनिव्हर्सिटी कमिशन यांनीही प्रचलित परीक्षा पध्दतीत सुधारणा व्हावी असे सूचविले आहे. इ.स. १९२९ मध्ये हर्टिंग कमिशनच्या अहवालातही परीक्षा पध्दतीतील दोष दर्शविले आहेत. या कमिशनला इंडियन स्टॅट्युटरी कमिशन असे म्हणतात. इ.स. १९४७ ला भारत स्वतंत्र झाला आणि त्यानंतर नेमलेल्या शिक्षणाविषयक आयोगानीही परीक्षा पध्दतीत दोष दाखवून त्यामध्ये सुधारणा व्हाव्यात अशा शिफारशी केल्या आहेत. इ.स. १९४८ मध्ये डॉ. राधाकृष्णन यांच्या नेतृत्वाखाली नेमलेल्या युनिव्हर्सिटी एज्युकेशन कमिशन ने प्रचलित परीक्षा पध्दतीचा अभ्यास करून जो अहवाल प्रसिध्द केला आहे. त्यामध्ये त्यांनी म्हटले आहे की, प्रचलित परीक्षा पध्दती अत्यंत सदोष आहे. तिचा शिक्षणावर अनिष्ट परिणाम होत आहे. परीक्षा पास होणे एवढेच शिक्षणाचे ध्येय मानल्यामुळे अध्ययन-अध्यापन प्रक्रियेत जीवंतपणा दिसून येत नाही. अशी टिका केलेली आहे. इ.स. १९५३ मध्ये मुदलियार यांच्या अध्यक्षतेखाली नेमलेल्या माध्यमिक शिक्षण आयोगाने प्रचलित परीक्षेमधील दोष दाखवून पुढीलप्रमाणे शिफारस केलेली आहे. परीक्षा पध्दती मधील व्यक्तिनिष्ठता कमी करण्यासाठी निबंधजा प्रश्नांऐवजी वस्तुनिष्ठ प्रश्नांचा समावेश परीक्षांमध्ये करण्यात यावा व विद्यार्थ्यांना बढती देण्यासाठी गुणांऐवजी श्रेणी पध्दतीचा वापर करावा इ.स. १९६१ मध्ये राष्ट्रीय शैक्षणिक संशोधन आणि प्रशिक्षण परिषद, नवी दिल्ली या मंडळाची स्थापना करण्यात आली. त्यानंतर राज्या राज्यातून मूल्यमापन विभाग सुरु करण्याचा उपक्रम हाती घेण्यात आला. महाराष्ट्र राज्यातही ऑगस्ट १९६३ साली असा मूल्यमापन विभाग स्थापन करण्यात आला.

शिक्षणाच्या सर्व स्तरांवर विचार करण्यासाठी इ.स. १९६४ मध्ये डॉ. कोठारी यांच्या अध्यक्षतेखाली शिक्षण आयोग नेमण्यात आला. या आयोगाने प्रचलित परीक्षापध्दती मधील दोषांची दखल घेऊन पुढीलप्रमाणे महत्वाच्या शिफारशी केल्या आहेत. त्यामध्ये

१. इयत्ता १ ते ४ या प्राथमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांचा एकजिन्सी गट मानून अध्ययन-अध्यापन आणि मूल्यमापन करावे. लेखी परीक्षेपेक्षा तोंडी परीक्षा आणि निरीक्षण साधनांनी मूल्यमापन करण्यावर भर द्यावा.

२. उच्च प्राथमिक स्तरावर बाह्य लेखी परीक्षेच्या जोडीला तोंडी परीक्षाही घेण्यात याव्यात. प्राथमिक शालांत परीक्षा ही सार्वजनिक स्वरूपाची बाह्य परीक्षा असू नये, असलीच तर ती सक्तीची असू नये, लेखी परीक्षा ही अधिकाधिक वस्तुनिष्ठ आणि उद्दिष्टाधिष्ठित असावी.

३. माध्यमिक स्तरावर माध्यमिक शालांत परीक्षा असावी ही परीक्षा सार्वजनिक बहिर्गत स्वरूपाची असावी.

४. अधिकाधिक नव्या मूल्यमापन तंत्राचा वापर करण्यात यावा. इत्यादी शिफारशी मूलगामी स्वरूपाच्या आहेत व त्या अमंलात आल्यास आजच्या परीक्षा पध्दतीचे दुष्परिणाम कमी होतील. नव्या मूल्यमापनाच्या संदर्भात डॉ. कोठारी आयोगानी केलेली पुढील शिफारस महत्वाची आहे.

या शिफारशीनुसार विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक प्रगतीचे विश्वसनीय आणि यथार्थ मापन हे सध्याच्या परीक्षेमधून न होता नव्या मूल्यमापन तंत्राचे माध्यमातून होऊ शकेल व परीक्षा पध्दतीत सुधारणा होईल.

परीक्षा पध्दतीत सुधारणा कार्यक्रमांची गरज :-

१. सध्याच्या परीक्षेमधील जे दोष आहे. उदा. स्मरण शक्तीचीच परीक्षा घेतली जाते. संपूर्ण अभ्यासक्रमावर परीक्षा घेतली जात नाही. उद्दिष्टे, अध्यापन आणि मूल्यमापन यात निकटचा संबंध प्रस्थापित होऊ शकत नाही. विद्यार्थ्यांच्या आवडी-निवडी अभिवृत्ती, विविध कौशल्ये, क्षमता, दृष्टिकोन इत्यादी बाबींचे मूल्यमापन होत नाही, अध्ययन-अध्यापनातील उणिवा ओळखून योग्य त्या उपाययोजना करण्यासाठी सध्याच्या परीक्षा पध्दतीचा उपयोग केला जात नाही. तसेच परीक्षांच्या प्रश्नापत्रिका तपासण्यात अधिक व्यक्तिनिष्ठता आहे इत्यादी दोष सुधारण्यासाठी सुधार कार्यक्रमांची गरज आहे.

२. सध्याच्या परीक्षामधून विद्यार्थ्यांना संख्यात्मक गुणांक दिले जाऊन त्यांचा वापर करून त्यांना गुणानुक्रम देणे, श्रेणी देणे, बढती देणे किंवा प्रमाणपत्रे देण्यासाठी केला जात आहे. परीक्षांचे इतर काही उद्देश साध्य करणे, अध्ययन-अध्यापनातील उणिवा

शोधणे, निदान भाकित करणे, विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करणे इत्यादी कामे सफल होत नाहीत. हे ही उद्देश परीक्षा पध्दतीतून साध्य व्हावेत यासाठी परीक्षा पध्दतीत सुधारणा होणे आवश्यक आहे.

ज्ञानरचनावादी उपागम

या पार्श्वभूमीवर बालकांच्या मोफत व सक्तीच्या शिक्षणाचा अधिकार अधिनियम २००९ नुसार प्राथमिक स्तरावर सातत्यपूर्ण सर्वकष मूल्यमापन पध्दती लागू केली आहे. सातत्यपूर्ण सर्वकष मूल्यमापन कार्यपध्दती संबंधीचा दिनांक २० ऑगस्ट, २०१० चा शासन निर्णय तयार करतांना स्रोत पुस्तिकेमधील तत्त्वे, साधने कार्यपध्दती यांचा उपयोग झाला आहे.

मूल हे ज्ञानाचा रचयिता असते. त्यामुळे मुलांची शिकण्याची नैसर्गिक इच्छा व पध्दती यांना केन्द्रस्थानी ठेवणे आवश्यक ठरते आहे. मूल स्वतः ज्ञानाची रचना करू शकेल असे अध्ययन-अनुभव मुलांना द्यावयाचे असतील तर आपल्या अध्ययन-अध्यापन पध्दतीत सुधारणा कराव्या लागतील. सध्याच्या पारंपारिक शिक्षककेंद्रित पध्दतीत विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास व त्यांचे सातत्यपूर्ण सर्वकष मूल्यमापन सहजपणे करणे शक्य होत नाही. त्यामुळे कृत्तिकेंद्रित, विद्यार्थीकेंद्रित, ज्ञानरचनावादी दृष्टीकोनातून आपण विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासास हातभार लावू शकू, तसेच या विकासाचे संख्यात्मक व गुणात्मक मूल्यमापन करू शकू.

शोध निबंधाचे शीर्षक :

शिक्षणात मूल्यमापनाची भूमिका व ज्ञानरचनावाद शोध निबंधाची उद्दिष्टे:

प्रस्तुत शोध निबंधाची उद्दिष्टे पुढीलप्रमाणे :

१) आजच्या शिक्षण पध्दतीतील मूल्यमापन पध्दतीचा आढावा घेणे.

२) शिक्षणात मूल्यमापनाची भूमिका व ज्ञानरचनावाद यांच्या समन्वयाचा अभ्यास करणे

शोध निबंधाची व्याप्ती व मर्यादा :

१) प्रस्तुत संशोधनात आजच्या शिक्षण पध्दतीतील मूल्यमापन पध्दतीचा समावेश करण्यात आला

२) प्रस्तुत संशोधनात आजच्या शिक्षण शिक्षणात मूल्यमापनाची भूमिका व ज्ञानरचनावाद यांच्या समन्वयाचा अभ्यास करण्यात आला आहे.

शोध निबंध संशोधन पध्दती :

प्रस्तुत शोध निबंध संशोधन हे वर्तमानकाळाशी संबंधीत असल्यामुळे सर्वेक्षण पध्दतीची निवड केली आहे.

शोध निबंध नमुना निवड :

प्रस्तुत संशोधनासाठी सुगम यादृच्छिक न्यादर्श पध्दतीने १०० विद्यार्थ्यांची निवड करण्यात आली आहे.

शोध निबंध संशोधनाची साधने :

प्रस्तुत संशोधनासाठी चाचणीचा संशोधन साधन म्हणून उपयोग करण्यात आला आहे.

शोध निबंध संख्याशास्त्रीय तंत्र :

प्रस्तुत संशोधनामध्ये माहितीचे सांख्यिकीय विश्लेषण व अर्थनिर्वचन करण्यासाठी 't' मूल्य या सांख्यिकीय तंत्राचा वापर करण्यात आला आहे.

शोध निबंध निष्कर्ष व शिफारशी

१. मूल स्वतः ज्ञानाची रचना करू शकेल असे अध्ययन-अनुभव मुलांना द्यावयाचे असतील तर आपल्या अध्ययन-अध्यापन पध्दतीत सुधारणा कराव्या लागतील. २. सध्याच्या पारंपारिक शिक्षककेंद्रित पध्दतीत विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास व त्यांचे सातत्यपूर्ण सर्वकष मूल्यमापन सहजपणे करणे शक्य होत नाही.

३. त्यामुळे कृत्तिकेंद्रित, विद्यार्थीकेंद्रित, ज्ञानरचनावादी दृष्टीकोनातून आपण विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासास हातभार लावू शकू, तसेच या विकासाचे संख्यात्मक व गुणात्मक मूल्यमापन करू शकतो.

३. विद्यार्थी हा ज्ञानाचा केवळ स्वीकारकर्ता आहे ही भूमिका बदलल्याशिवाय शाळेतील अध्ययन हे विद्यार्थ्यांसाठी आनंददायी ठरणार नाही. कोणत्याही दडपणाशिवाय विद्यार्थी कसे अध्ययन करतो हे पाहणे हा अभ्यासक्रम आराखडयातील महत्वाचा विषय आहे.

४. मी सांगेन तेच ज्ञान आणि तेवढेच ज्ञान ही सध्याची प्रचलित अध्यापन पध्दती बदलण्यासाठी पर्याय म्हणून

प्रस्तुत राष्ट्रीय आणि राज्य अभ्यासक्रम आराखड्यात ज्ञानरचनाववाद पुरस्कृत केला आहे. ज्ञानरचनावदाच्या आधारावर अध्ययन व अध्यापन प्रक्रिया अवलंबिण्यात आली आहे. त्यामुळे अध्यापन शिक्षणात त्याचा विचार करणे गरजेचे नव्हे तर अनिवार्य झाले आहे.

५. प्रत्येक मूलं कसं शिकत हे समजून घेण्याचे काम ज्ञानरचनाववाद करतो. विद्यार्थी स्वतः शिकू शकतो यावर विश्वास ठेवणे, कसे शिकायचे हे मुलांना शिकवण्याचे काम शिक्षकांना करावे लागणार आहे.
६. विविध अध्ययन कृती करणे, गटकार्यात रममाण होणे, आत्मविश्वास व चिकित्सक दृष्टी निर्माण होईल अशी कार्यनिती वापरणे, या सर्व प्रक्रियेत विद्यार्थी स्वतःच्या ज्ञानाची रचना स्वतः करता शिवाय त्याचा आनंदही घेतो. या सर्व तत्वांना अनुसरून शिक्षणप्रक्रियेत महत्वपूर्ण बदल घडून येत आहेत.
७. प्रचलित परीक्षा पध्दतीत वापरण्यात येणारे साधने उदा. लेखी परीक्षा, तोंडी परीक्षा, प्रात्यक्षिक परीक्षा, चाचण्या संत्रात परीक्षा इत्यादी साधने फारशी सप्रमाण, विश्वसनीय, वस्तुनिष्ठ, पर्याप्त, भेदाभावक्षम, उपयुक्त या चांगल्या मूल्यमापनाच्या निकषानुरूप आढळत नाहीत. ही साधने

अधिकाधिक निष्कर्षाप्रत येण्यासाठी प्रचलित परीक्षामध्ये सुधार कार्यक्रमांची आवश्यकता आहे.

८. प्रचलित परीक्षामध्ये अन्य साधनांचा उदा. पडताळा सूची, पदनिश्चयन श्रेणी, निरीक्षण, अनुसूची, मुलाखती, समाजमिती, प्रश्नावली इत्यादी साधनांचा वापर होत नाही.
९. त्यामुळे विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासाचे मूल्यमापन होऊ शकत नाही. तेव्हा अशा साधनांचाही मूल्यमापन करण्यासाठी उपयोग व्हावा म्हणून परीक्षा मध्ये सुधारणा करणे आवश्यक आहे.

संदर्भ ग्रंथ सूची :

1. जाधन के.के. (२००८) : तत्वज्ञान, मन प्रकाशन, नाशिक.
2. पिंजरकर एस. के. (२०१६) : समकालीन भारतीय शिक्षण, नभ प्रकाशन, अमरावती
- 3- www.google.com
- 4- www.wikipedia.com
- 5- www.latest news.com